

Gilles Deleuze

18 Ocak 1925'de Paris'te doğdu.

Liseyi Carnot'da okudu.

1944-48 yıllarında Sorbonne Üniversitesi'nde felsefe okudu.

1948'de felsefe *agrégation'u* aldı.

1948-57 yıllarında Amiens, Orleans ve Louis Legrand liselerinde felsefe profesörü olarak dersler verdi.

1957-60 yıllarında Sorbonne'da felsefe tarihi asistanlığı görevinde bulundu.

1960-64'te C.N.R.S.'de (Ulusal Bilimsel Araştırmalar Merkezi) araştırmacı oldu.

1964-69, Lyon'da dersler verdi.

1968'da Maurice de Gandillac'ın yönetiminde «Difference et répétition» (Farklılık ve Tekrar) tezini savundu. 1969'da Félix Guattari ile tanıştı ve ortak çalışmalara başladılar. Beraber yazdıkları kitaplar: 1972'de *L'Anti-Oedipe* (Anti-Oidipus), 1974'te Kafka; 1980'de *Mille Plateaux* (Bin Yayla), 1991'de *Qu'est-ce que la philosophie?* (Felsefe nedir?) kitapları yayımlandı.

1969'da Paris VIII, Vincennes Üniversitesi'nde felsefe profesörü oldu. Aynı yıl Michel Foucault, François Chatalet ile kurmuş oldukları bu üniversitenin felsefe bölümünü terk edip, College de France'a geçti. Deleuze bu üniversitede kaldı ve orayı hiç terketmedi.

1969 yılından sonra bu üniversite çerçevesinde solcu eylemlerde bulundu. Michel Foucault ve Daniel Defert ile Hapishanelerden Haber Grubu ve Akıl Hastanelerinden Haber Grubu eylemlerine katıldı.

1987 yılında Paris VIII Üniversitesinden emekli oldu.

4 Kasım 1995 yılında nefes darlığı çekmekte olan Deleuze kendisini Paris'teki evinden aşağı atarak intihar etti.

Claire Parnet (1950)

«Bir yazı ile düşüncenin resamlara, sanatçılara, yazarlara kadar ulaşmasının mümkün olduğunu» söyler. Önemli olan herkesin birbirinden bir şeyler almış olmasıdır. Ama asla herşeyi değil.

Felsefe eğitimi görmüştür. *L'Autre Journal* adlı bir gazetenin başyazarı oldu. Televizyonlarda ve dergilerde kültür gazeteciliği yaptı.

DİYALOGLAR

GILLES DELEUZE / CLAIRE PARNET
Türkçesi: Ali Akay

BAĞLAM

Bağlam Yayınları 433
İnceleme Araştırma 293
Theoria Dizisi 34
ISBN 978-975-7696-09-4

Gilles Deleuze – Claire Parnet
Özgün Adı: Dialogues
Diyaloglar

Flammarion yayınevinin Champs koleksiyonunda yayınlanan bu yeni baskıda Gilles Deleuze'un yayınlanmamış bir metni vardır: Aktüel ve Virtüel (Ek: Bölüm V)

© Bağlam Yayıncılık
© Editions Flammarion, Paris, 1996

Birinci Basım: Aralık 2016
Kapak ve Grafik Tasarım: Canan Suner
Baskı: Avcı Ofset
Davutpaşa Cad. İpek İş Merkezi No: 6/13
Davutpaşa - Topkapı/İstanbul

Yayınevi Sertifika Numarası: 11081
Matbaa Sertifika Numarası: 12001

BAĞLAM YAYINCILIK Hobyar Mah. Narlıbahçe Sok. No: 9/3 Cağaloğlu/İstanbul
Tel: (0212) 513 59 68 / 244 41 60 Tel-Faks: (0212) 243 17 27
Web: www.baglam.com e-mail: baglam@baglam.com

İÇİNDEKİLER

Türkçe Basıma Önsöz	7
Birinci Bölüm	
Söyleşi Nedir, Neye Yarar?	13
Birinci Kısım	15
İkinci Kısım	34
İkinci Bölüm	
İngiliz Amerikan Edebiyatının Üstünlüğünden	51
Birinci Kısım	53
İkinci Kısım	69
Üçüncü Bölüm	
Ölü Psikanaliz, Çözümleyiniz	95
Birinci Kısım	97
İkinci Kısım	124
Dördüncü Bölüm	
Politikalar	145
Birinci Kısım	147
İkinci Kısım	159
Birinci Kısım	175
İkinci Kısım	177
Diyaloglar Üzerine Sonsöz	181
Kaynakça	187

TÜRKÇE BASIMA ÖNSÖZ

Gilles Deleuze yapısalcılık sonrası çizgi içinde bir filozoftur. Fransa'da anti-psikiyatri akımı içinde, Félix Guattari ile birlikte şizo-analizin kurucularındandır. *Kapitalizm ve Şizofreni*, adlı iki ciltlik kitabı kapitalizmin dışında kalanların sadece şizofrenler olduğunu vurgular, Freud ve Claude Levi-Strauss eleştirisi yapar. Her şeyi yapısalılaştıran «genelleşmiş bir mitoloji»ye karşı tekillikleri öne sürer. Her şeyi Oedipus'a indirgeyen ve mitolojiden kurtulamayan psikanalizin karşısına şizo-analizi çıkarır. Önceleri Bergson, Spinoza, Hume, Nietzsche gibi filozoflar, Proust, Kafka gibi edebiyatçılar üzerine çalışan Deleuze, sonra Félix Guattari ile beraberce gerçekleştirdikleri çalışmalarda 68 sonrası düşüncenin çözümlemesini yapar. Burada *L'Anti-Oedipe* (1972) ve *Mille Plateaux* (1980) ortaya çıkar. Son yıllarda 2 ciltlik sinema üzerine yazdığı *L'Image – mouvement ve Image – Temps* (1983 ve 1985) kitapları tüm estetik sanat dünyasını etkilemiştir.

Fransız düşünce tarihinde Hegel'den Nietzsche'ye doğru yol alan düşüncenin ileri gelen düşünürlerinden olan Gilles Deleuze uzun yıllar Paris VIII Vincennes Üniversitesi'nde seminerlerini sürdürmüştür. Gilles Deleuze'ün en önemli iki kitabı *Différence et Répétition* (1968) ve *Logique du sens*' (1969)dır. Bu kitaplar da teklik ve farklılık temalarını, diyalektiğin zıtlığı ve çelişkilerine, yapısalcılığın özdeşlik ilkelerine karşı koyar. Zamanın havasından etkilenen Deleuze, bu kitaplarında Heidegger'den beri başlayan farklılık felsefesini sürdürür. Bunlar ortak mekândaki farklılık karakterlerini dağıtan yapısalcılık; farklılık ve tekrar temaları üzerine, en soyut düşüncesinde roman sanatı; sanata,

dile ve bilinçdışına ait tekrarın gücünün alanlarıdır. Tüm bu işaretler anti-Hegelcilik denilen genelleşmekte olan düşünceyi kapsarlar. Fark ve tekrar özdeş ve karşıtın yerini doldurur. Olumsuzlama yerini olumlama bırakır (Nietzsche'nin teması). Özdeşliğin ilkselliği temsiliyetin tanımlamasını yapar, halbuki modern düşünce temsiliyetin iflası üzerine kurulmuştur. Yani modern dünya simülasyon (görüntü) dünyasıdır. Deleuze bu dünyanın düşüncesini düşünmeye çalışmıştır.

Bu çeviri ile Gilles Deleuze'ü Türk okuyucularına aktarmaya çalıştım. Deleuze ile yaptığım konuşma sonucu kendisinden bu kitabı çevirme onayını aldım; çünkü *Diyaloglar* Deleuze'ün, Claire Parnet ile ortak olarak gerçekleştirdikleri, anonim bir yazı ile ortaya çıkardıkları bir kitap olarak Deleuze'ün en kapsamlı kitabıdır.

Japoncaya varana kadar pek çok dile çevrilen Deleuze'ün yapıtlarının ilk bu kitapla çevirisine girişmekteki amaç değişik konular üzerine Deleuze'ün düşüncesinin fırça tuşları halinde tuvale sergilenmesini göstermektir. Anlaşılması zor gibi gözükene, ama bir kere düşüncesinin içine girince metinlerinin açıklığı hız kazanan bu büyük filozofun daha okunaklı hale gelmesi için dipnotlarda bazı açıklamalar yaptım.

Gilles Deleuze ve Félix Guattari'nin bazı kavramlarını metin anlaşılсын diye açıklıyoruz. G. Deleuze ile yapmış olduğum söyleşide sözcüklerin Türkçe anlamlarını ona açıkladım ve bir düşünce aktarıcısı olarak onun düşüncesini almayı önemli buldum. Bazı kavramları beraber bulduk. Bunun için bana yardımlarından dolayı Gilles Deleuze'e teşekkür borçluyum.

Bazı kavramlar şunlar:

1) **Déterritorialisation**: Bu sözcük Deleuze ve Guattari tarafından kullanılır. Anlamı da onlar tarafından verilir. Fransızcadaki «territoire» sözcüğünün Türkçesi «ülke, bölge» olarak verilmiştir.* Halbuki Fransızcadaki «territoire» ile «pays» (ülke) ara-

---

* *Fransızca Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu, Hazırlayan: Ali Ağakay, denetleyen: Nusret Hızır, Ankara, 1962.

sında bir ayrım vardır. Özellikle Guattari ve Deleuze bu sözcüğü «ülke» anlamının dışında kullanırlar. Onların kullandığı anlam göçebelikle ilgilidir. Bu kavramı yerleşiklik kavramına karşıt olarak kullanırlar. Söz konusu olan göçebelerin yaptıklarıdır: Çadırlarını kurdukları yeri terk edip çadırlarını bir başka yere kurmalarındır. Yani «yurt» (çadır anlamında) yerini başka bir yere taşımak demektir. Ayrıca diğer anlamıyla «yurt» sözcüğü ulusal devlet anlamını da içerir. Yurdunu terk eden dendiğinde sanki vatanını terk eden imgesi vardır. Bu anlamda yurt hem babaoçağı, kişinin doğup büyüdüğü yer, hem de bir kimsenin yaşadığı ülke imini taşır. Deleuze ve Guattari'nin kullandıkları anlamda bu sözcük hem yurt hem de yeri belirtir. Türkçede «yurt» sözcüğünü «yurd» olarak yazdığımızda bu sözcük birinci anlamını kaybeder ve «vatan» anlamını taşıyamaz duruma girer. Sonuçta birleşik olarak çevirebileceğimiz «yersizyurdsuzlaşma» yerini yurdunu bırakan kimsenin yaptığı eylem anlamını taşır.

Aynı şekilde, «Réterritorialiser» fiilinin anlamı yeniden yerine yurduna dönmek eylemini ifade eder.

2) **Rhizome** (Köksap) kavramı kökü olmayan bitkiler için botanikte kullanılır. Félix Guattari *l'Inconscient Machinique* (Makinasal Bilinçdişi) adlı kitabında köksap terimini şöyle açıklar:

— Dilbilimci N. Chomsky'nin ağaçvari ikiliklerine karşı köksap terimi ortaya atılmıştır. Chomsky'de (S) noktası başlangıç noktasını oluşturmaktadır ve buradan itibaren diğer ikili ayrımlar meydana çıkmaktadır. Halbuki köksap teriminin içerdiği olduğu gibi kök, yani çıkış noktası diye bir nokta söz konusu olamaz. Köksaplar herhangi bir noktadan hareket ederek başka bir noktaya, hiçbir hiyerarşik ilinti olmadan, erişebilirler.

— Her köksap çizgisi bir dilbilimi çizgisine gönderim yapmamaktadır, her tip anlambilimsel zincirler birbiri ardına dizilebilirler: biyolojik, politik, ekonomik zincirler.

— Parça düzeyleri arasında, her anlambilimsel katmanda varolan ilişkiler, katmanlararası ilişkiler birbirlerinden ayrılırlar

ve yersizyurdsuzlaşan kaçış çizgilerinden itibaren işlemlerini yürütürler.

— Bu şartlarda köksap pragmacılığı, her türlü derin yapı fikrine ters düşmektedir. Makinasal Bilinçdışı, Psikanalitik Bilinçdışından farklıdır, çünkü belli bir bilinçdışının temsiliyetini yüklenmez, her anda bir harita yaparcasına kurulmakta olan bir değişiklik ilkesine sahiptir.

— Köksapın son karakteri niteliğindeki harita her seferinde başka harita çizgileriyle ilişkiye geçebilir, değişebilir ve daimi bir değişiklik ilkesine sahiptir.

Deleuze ve Guattari'nin *Bin Yayla* kitabında belirtmiş oldukları gibi köksap bir çokluktur. Kökü olan bir Kozmos'a karşı kaotik bir Dünya öngörmektedir. Ama kaotik hiçbir düzenlemenin varolmadığı anlamını taşımaz. Çokluk, yapılması gereken bir şeydir. O öyle kendiliğinden varolmaz. Hep çıkartma işlemi ile yapılabilir, hep (n-1), hep çıkarma işlemi ile çokluk yapılabilir; ekleme, yani toplama işlemi ile yapılmaz. Bu dizgeye köksap dizgesi denilebilir.

Köksap ağaçvari bitkilerden çok farklıdır. Yer altında belli olmadan yayılır. Botanikten ayrı, hayvanlarda ve insanlarda da köksaplık varolabilir. Köksapın kendisinin çok değişik biçimleri vardır. Köksapların içindeki noktalar ayrıdır.

Çokluk sözcüğü geleneksel sözcüklerden biri değildir. Felsefe şimdiye kadar diyalektikçilerce «Bir» (L'Un) ve «Çok» (Multiple) ile uğraşmıştır. «Çokluk» (Multiplicité), Bergson'dan beri başka bir anlam kazanmıştır. Geleneksel kavramlar olan «Bir» ve «Çok» geneldirler. Genel bir varlık veya yokluk. Genelde çok olanı veya tek olanı içermektedir. Ama «Çokluk» genel bir kavram değildir; belli bir özgünlüğü, tekilliği, somutluğu belirtir. Bergson, burada Platon'a yaklaşır; çünkü ilk defa Platon bu kavramlarla alay etmiştir. Bunların yerine kesin soruyu sormaktadır: «Hangi çokluk birimi, hangisi? vs.». Bu yüzden asıl yol gösterici olabilen «Bir» ve «Çok», «Tekil» ve «Evrensel» arasın-

daki diyalektik soyut ilişki değildir. Karşıtların bileşimi fazla ileriye götüremez bizi.

3) **Le plan d'immanence ou de consistance:** (İçkinlik veya dayanıklılık planı) Bu kavram Platoncu aşkınlığın ve Aristocu biçimin dışına çıkmayı önermektedir. Yersizyurdsuzlaşmış kesişen ilişkiler soyut bir hızda iner, belli bir gerçeği gösterirler. Tekil bir gerçeği belirler. Bunlar katmanları oluştururlar ve bozarlar. Soyut makinalar tek zamana, evrensel bir zamana bağlı kalmaz, ama yatay-zamanlı ve yatay-mekânlı bir dayanıklılık planına bağlanırlar.

4) **Machine abstraite:** (Soyut makine). Soyut makine anlamı belli bir iki-anlamlılık taşıdığı halde Guattari'nin genel, evrensel, soyut fikirlerine karşı çıktığı tekil bir terimdir. Soyutlama ancak somut anlatımların düzenlemelerinden ve makinalardan meydana gelmektedir.

5) **Hécceité:** Bu sözcük Ortaçağ'da din adamlarının ve kilise tarihçilerinin kullandıkları bir kavramdır. Olay anlamına gelir. Biz de bu sözcüğün Osmanlıcadaki karşılığı olan «vaka» sözcüğü ile karşılık vermeyi yeğledik; Vakanüvisler tarihi olayları ve padişahın hayatını kaydedenler olduklarına göre-örneğin Ortaçağ'daki Saint-Benoit ve daha sonra da Saint-Denis kiliseleri papazlarının tarihçiliğine eşdeğer olmasa da.

6) **Flux:** (Akım). Akım sözcüğünü kullanmayı yeğledik. Akım, yani «hava, su gibi akışkan özdeklerin ya da elektrik gibi bir gücün herhangi bir yöne doğru akışı».* Bu sözcük ideolojik akımlar anlamını taşımamaktadır, çünkü Deleuze'e göre Foucault'da olduğu gibi ideoloji diye bir şey yoktur.

1987-2016
Ali Akay

* Bkz., «Akım» maddesi, Ali Püsküllüoğlu, *Öztürkçe Sözlük*, Bilgi Yayınevi, 1975.

BİRİNCİ BÖLÜM
SÖYLEŞİ NEDİR, NEYE YARAR?

BİRİNCİ KISIM

Bir söyleşiyi, bir diyalogu, bir konuşmayı kendi kendisine izah etmek çok zordur. Çoğunlukla bana bir soru sorulduğu zaman beni ilgilendirse bile söyleyecek hiçbir şeyimin olmadığına farkına varırım. Sorular, başka şey gibi kendi kendilerini üretir. Her yerden, herhangi bir yerden gelen öğelerle sorularınızı üretmenize izin verilmezse sizin söyleyecek fazla bir şeyiniz kalmaz. Sorun kurma sanatı çok önemlidir: Sorun ve sorunun durumu, yanıtı daha bulunmadan yaratılır. Bunların hiçbirisi ne bir söyleşide ne bir tartışmada ne de bir konuşmada yapılabilir. Hatta tekli, ikili veya bir çoklu refleksiyon bile yetmez. Herşeyden fazla da refleksiyon yetmez. Karşı çıkışlar, bu daha da beterdir. Ne zaman bana karşı çıkılsa, onlara şöyle söylemek içimden gelmektedir: «Tamam tamam başka bir şeye geçelim.» Karşı çıkışlar hiçbir zaman bir şey getirmedi. Bana genel bir soru sorulduğunda da bu aynıdır. Amaç sorulara yanıt vermek değil, *onlardan çıkmaktır*, kurtulmaktır. Birçok kimse sadece sorudan, onu yeniden elemekle çıkılabileceğini düşünmektedir. «Felsefe ne durumdadır? Öldü mü? O aşılabilir mi?» Bu çok üzücüdür. Bir sorudan çıkabilmek için o soruya yeniden dönmekten bıkmaz. Çıkmak hiçbir zaman bu şekilde yapılmaz. Devinim düşünenin gözlerini kırıpıştırdığı anda daima onun ardından yapılırlar. Çıkmak, zaten çıkmıştı veya hiç çıkılamayacak. Sorular genelde bir geleceğe (veya bir geçmişe) doğru gerilmişlerdir. Kadınların geleceği, devrimin geleceği, felsefenin geleceği vs. Ama bu sırada, bu sorular üzerinde dönüp durulurken, hiç farkına varılmayan oluşlar sessizlik içinde işlevlerini yürütürler. Evrensel veya kişisel tarih terimleri ile çok düşünülür. Oluşlar (Devenirs), bunlar coğrafyadır, yönlerdir, yönlendirmelerdir, girişler ve çıkışlardır. Kadınlarla

karışmayan geçmişleri ve gelecekleleriyle bir kadın-oluş vardır, kadınların tarihlerinden, gelişimlerinden ve geleceklerinden çıkmaları için önce bu oluşa girmeleri lazımdır. Devrimin geleceği ile aynı şey olmayan bir devrimci-oluş vardır ve bu zorunlu olarak militanlardan geçmez. Tarih felsefesi ile hiçbir ilgisi olmayan ve felsefenin tarihinin hiçbir yere sınıflandıramadığı yerden geçen bir filozof-oluş vardır.

Oluş, adaletle veya hakikatle de alakalı olsa asla taklit değildir ne bir modele ne de tıpkısı gibi yapılmaya benzer. Ona doğru gelen ya da bir şeyin gelmesi gerekli olan, ondan yola çıkılan bir terim yoktur. Ne de birbirleriyle değiş tokuş yapan iki terim vardır. «Oluştunun ne?» sorusu özellikle budalacıdır. Çünkü biri oluşmaktaysa oluşturduğu şey de en azından kendisi kadar değişmektedir. Oluşlar ne taklit görüntüleri ne de benzeşmelerdir, ama ikili kapmalar, paralel olmayan evrimler, iki saltanat arası düğünlerdir. Düğünler daima doğaya karşıdır. Düğünler bir çift'in tersidir. İkili işleyişler yoktur: soru-cevap, erkek-dişi, insan-hayvan, vs. Böyle de olabilir, bir söyleyişi yalnızca bir oluşun bıraktığı izdir. Orkide ve eşekarısı örneğini verirler. Orkidenin bir eşekarısı imgesi oluşturma havası vardır, fakat aslında orkidenin eşekarısı-oluşu, eşekarısının da orkide-oluşu, ikili bir kapmanın oluşudur; çünkü her birinin oluşu oluşanın değişmesinden daha az değişken değildir. Eşekarısı orkidenin yeniden üretim aygıtı, aynı anda da orkide eşekarısının cinsel organı olur. Tek ve aynı oluş, blok bir oluş veya Rémy Chauvin'in dediği gibi «birbirleriyle hiçbir ilintisi olmayan iki varlığın paralelleşmeyen (a-parallèle) bir evrimi». İnsanın kedi veya köpek olmasını içermeyen hayvan-oluşları vardır; çünkü hayvan ve insan sadece ortak, ama simetrik olmayan bir yersizyurdsuzlaşma yolunda karşılaşabilirler. Bu, Mozart'ın kuşları gibidir: müzikte bir kuş-oluş vardır, ama bu da kuşun müzik-oluşunun içinde oluşabilir ve ikisi tek oluş biçimini, tek bloğu, paralel olmayan bir evrim içinde oluşturur

ve kesinlikle bu karşılıklı bir ilişki değildir, ama araya giren olmadan gerçekleşen bir sır –tıpkı bir Mozart yorumlayıcısının dediği gibi– kısaca bir söyleşidir.

En az farkedilenler oluşlardır. Bunlar sadece belli bir yaşamda içerilen, belli bir üslupta anlatabilinen hareketlerdir. Üsluplar ve yaşam biçimleri sadece konstrüksiyondurlar. Bir üslupta geçerli olan ne sözcükler, ne cümleler, ne figürler, ne de ritimlerdir. Yaşamda geçerli olanlar ise ne tarihler, ne ilkeler, ne de sonuçlardır. Bir sözcük, onu her zaman bir başkası ile değiştirebilirsiniz. Şuradaki hoşunuza gitmedi mi, işinize yaramadı mı, onun yerine bir başka sözcüğü alınız, yerine başka birini koyunuz. Eğer herkes bu güçlüğü aşacak kuvveti kendinde bulsaydı, onu herkes aşabilirdi ve karşı çıkmalar, soru sormalar için anlam kalmazdı. Kendine ait sözcükler yoktur, metaforlar de yoktur (bütün metaforlarpis sözcüklerdir ve pisletirler). Bir şeyi tam tamına belirtmek için sadece doğru olmayan sözcükler vardır. Kullanımlarını sıradan bir şekilde yapmak ve tıpkı en yaygın nesne gibi belirtilmiş bütünü var etmek şartıyla harika sözcükler yaratalım. Bugün yeni okuma ve belki de yazma şekillerini elimizde bulunduruyoruz. Bunlar arasında kötü ve çirkin olanları da var. Örneğin bazı kitaplar bir gazeteci eleştiride bulunsun diye yazılmışlardır, o derece ki eleştiri yapmak zorunluluğu bile ortadan kalkar (Bunu okumak gerekli! Çok meşhurdur bu! Haydi! Gidin görün!) makalenin tamamlanması ve kitabın okunmasından kaçmak için sadece boş sözcükler vardır. Fakat bugün için iyi okuma biçimleri bir kitaba, sanki müzik dinler gibi, bir filme veya bir televizyon programına bakar gibi, bir plak dinler gibi davranmaktan geçer: kitaba bu şekilde bakmak bu yüzden özel bir saygıyı, başka bir ilgiyi gerektirir, bu da başka bir çağdan gelmektedir ve kitabı tamamen mahkum eder. Ne zorluk ne de anlayış sorunu vardır: Kavramlar, tamamen sesler, renkler veya imgeler gibidir, bunlar size uyan ve uymayan, boğazınızdan geçen veya geçmeyen yeğliliklerdir. Pop felsefesini yorum-

layacak, anlayacak hiçbir şey yok. Bir üslubun ne olduğunu söylemek isterdim. Genelde üslup «onların hiçbir üslubu yoktur» denildiği özelliştir. Bu ne imleyen bir yapıdır, ne düşünülmüş bir organizasyon, ne kendi kendine oluşan bir esinlenme, ne önceden planlama, ne de küçük bir müziktir. Bu bir düzenlemedir (agencement) / Un, agencement d'énonciation / bir sözcülem düzenlemesidir. Bir üslup, kendi ana dilinde kekelemektir. Bu çok güçtür, çünkü bu tip bir kekelemenin gerekliliği olmalıdır. Bu sözlerinde kekeme olmak değil, kendi dilinde kekeme olmaktır. Ana dilinde yabancı gibi olmak. Bir kaçış çizgisi yapmak. Benim için en dikkat çekici örnekler: Kafka, Beckett, Gherasim, Luca, Godard'dır. Gherasim, Luca en büyükleri arasında büyük bir şairdir: mucizevi bir kekeleme icat etmiştir; o da kendi kekelemesidir. Kendi şiirlerini kamu önünde okuduğu olmuştur; ikiyüz kişi önünde ve bununla beraber bu çok büyük bir olaydır. Bu olay hiçbir ekole veya harekete ait olmayan ikiyüz kişiden geçecektir. Şeyler hiçbir zaman geçeceği zannedilen yerden, sanılan yollardan geçmez.

Bize hep işimize gelen örnekleri kullandığımızdan dolayı karşı çıkılabilir, Kafka Almanca yazan Çekoslovak Yahudi'si, İrlandalı Beckett ise İngilizce ve Fransızca yazıyor, Luca Romanya asıllı ve hatta İsviçreli Godard. Ya öyleyse? Bu, onların hiçbirini için sorun oluşturmamıştır. Tek dilde bile ikidilli olmamız gerekir, *kendi dilimizde* bile minör bir dilimiz olmalı, *kendi dilimizden* minör bir dil yaratmalıyız. Çok dillilik, her biri kendi içinde homojen olan birçok sistemin sahip olduğu bir şey değildir; kaçış çizgisi veya değişim çizgisi her sisteme bulaşır ve onun homojen olmasını önler. Bu, başka bir dilde bir Rumen gibi, bir İrlandalı gibi, konuşmak değil ama kendi anadilinde yabancıymış gibi konuşmak demektir. Proust demiştir ki: «Güzel kitaplar yabancı dildeymiş gibi yazılmışlardır. Her sözcüğün altına biz kendi imgemizi, kendi anlamımızı koyarız, bu da yanlış anlamlar yaratır. Fakat güzel kitaplarda yapılan tüm yanlış anlamlar gü-

zeldir».¹ Bu okumanın iyi biçimidir: Yapılan her yanlış anlama iyidir, yeter ki yorum olmasın, fakat kitabın kullanımını çoğalt-sın, kendi dilinden bir başka dil çıkartsın. «Güzel kitaplar yabancı bir dilde gibi yazılırlar.» Bu üslubun tarifidir. Burada ortaya çıkan oluş sorundur. İnsanlar daima majör bir gelecek düşünürler (büyüdüğüm zaman, iktidara geldiğim zaman...). Halbuki sorun minör-oluştur: onun gibi olmak, çocuğu taklit etmek, çocuk gibi yapmak, davranmak, deli, kadın, hayvan, kekeme veya yabancı gibi olmak değil, ama yeni güçler yaratmak veya yeni silahlar bulmak için bütün bunlar oluşlardır.

Tıpkı bir yaşamda olduğu gibi: yaşamda birinin çekiciliğini belirten bir sakarlık, bir sıhhat eksikliği, zayıflık, hayati keke-melik vardır. Hayatın kaynağı çekicilik olduğu gibi üslup da yazının kaynağıdır. Hayat, sizin hikayeniz değildir, çekiciliği olmayanın hayatı da yoktur, onlar ölü gibidir. Ama çekicilik kişinin kendisi değildir. Kişileri birçok bağdaşım gibi yakalayan ve bu tip bağdaşımın çektiği tek şans budur. Zorunlu olarak galip gelen bir zar darbesidir bu; çünkü rastlantıyı bölmek, olasılıklaştırmak veya yaralamak yerine, rastlantıyı yeterince olumlar. Aynı zamanda da her kırılğan bağdaşım boyunca, kendi kendisini doğrulayan bir hayat gücü vardır, bu kuvvet hiç bıkmadan varlıkta rastlanmayacak kadar bir sebatkârlıkla hayatı doğrular. İşin tuhaf olan yanı da hem büyük düşünürlerin nazik bir kişiliği hem de tam belli olmayan bir sağlık durumları olmasıdır; ama aynı zamanda da hayatı «büyük bir sağlık» veya mutlak bir güç durumuna taşımaktadırlar. Bunlar kişi değil, ama kendi bağdaşımının rakamıdır. Üslup ve çekicilik, bunlar kötü sözcükler, başkalarını bulmak, bunları onlarla değiştirmek gerek. Çekicilik aynı zamanda hayata kişilikleri olmayan, kişilerden daha üstün bir güç verirken, üslup yazıya, yazıdan dışarıya taşan dış bir sonuç vermektedir. Ve bu

---

¹ Proust, *Contre Sainte – Beuve* (Sainte-Beuve'e karşı), Gallimard, s.303.

aynı şeydir: Hayat kişiliksel bir şey olmadığından yazının kendi kendine bir sonucu olamaz. Yazının tek sonucu, girdiği değişik bağdaşımalar boyunca hayattır. Hayatın ayaklar altına alındığı, sakatlandığı, kişilikselleştirildiği ve öldürüldüğü ve yazının kendisini sonuç olarak aldığı yerde bulunan nevrozlu hastanın tersidir. Nevrozlunun tersi kırılğan bir sağlığı olan ve hayat dolu Nietzsche şöyle yazar: «Öyle görünüyor ki sanatçı ve özellikle filozof bulunduğu çağın içinde bir rastlantıdır... Onun ortaya çıktığı yerde hiç atlamayan doğa, birdenbire ileriye doğru sıçrar ve bu, neşenin sıçramasıdır; çünkü doğa ilk defa bir sonuca vardığını anlar, orada hayat ve oluş ile oynadığını anladığı anda, oyunun çok kuvvetli oynandığını anlar. Doğanın bu buluşu onu ışıklandırır ve akşamın yumuşak yorgunluğunda insanın çekicilik dediği şey doğanın yüzünde dinlenir».²

Çalışıldığı vakit ister istemez mutlak bir yalnızlık içindeyiz. Hiçbir ekolün parçası olunmadığı gibi hiçbir ekol de kurulmaz. Sadece kaçak ve karanlıkta çalışma vardır. Sadece bu, tamamen kalabalık bir yalnızlıktır. Ne rüyalarla, ne fantazmalarla ve ne de projelerle dolu, başkaları ile karşılaşılan bir tekbaşınalıktır. Karşılaşma, bu, belki de bir oluş veya düğün ile aynı şeydir. Bu tekbaşınalığın sonunda bir karşılaşma mümkün olabilir. Bazı kimselere rastlanır (bazen onları hiç tanımadan hatta hiç görmeden), ama bazen devinimlere, fikirlere, olaylara, zatiyetlere rastlanır. Bütün bunların özel isimleri vardır; ama özel isimler bir kişiyi veya bir özneyi kapsamaz. Bir zikzağı belirtir. Geçen, bir şey yahut gizil bir farklılık altındaki gibi iki şeyin arasından geçer; «Compton etkisi», «Kelvin etkisi». Biz aynı şeyi oluşlar için söylüyorduk: Bu öteki olan bir terim değildir, ama her biri ötekine rastlar, birisi diğeri ile ilintili olmadığına göre aynı oluşun ikisi ile birden ilintisi yoktur, fakat oluş ikisinin arasında olur ve kendi özel yönü vardır, bir oluş bloku, paralel olmayan

---

² Nietzsche, *Schopenhauer Educateur* (Eğitimci Schopenhauer).

bir evrim. İşte ikili kapma denilen budur, eşekarısı ve orkide: aralarında değişme olsa bile birinde veya diğerinde olan bir şey bile değil, ama ikisinin arasında bulunan, ikisinin dışında ve başka bir yöne akan bir şeydir bu. Rastlamak kapmaktır, çalmaktır; ama sadece uzun bir hazırlık döneminden başka bir şey olmayan, bulunması gerekli bir yöntem yoktur. Çalmak aynı gibi yapmaktan, taklit etmekten, kopya çekmekten, atıp tutmaktan başka bir şeydir. Kapmak daima ikili bir kapmadır, çalma ikili bir çalmadır ve işte her zaman «arasında» ve «dışında» olan düşünler, paralel olmayan evrim ve simetrik olmayan bir blok, devamlı olan şeyin dışında olan budur. Öyleyse konuşma herhalde şu olacaktır.

Evet ben bir düşünce hırsızıyım
lütfen, ruhu alan değil
kurdum ve yeniden kurdum
bekleyenin üzerine
çünkü plajlardaki kum
birçok şatoyu keser
açık olanın içinde
benim zamanımdan önce
bir sözcük, bir hava, bir tarih, bir çizgi
rüzgârdaki anahtarlar ruhumu kaçırmak için
ve avlunun ardından bir rüzgarı kapalı düşüncelerime vermek için
oturup düşünmek benim işim değil
zamanı kaybedip onu seyretmek
düşünce olmayan düşünceleri düşünmek için
düş olmayan düşleri düşlemek için
yahut da yazılmamış yeni fikirler
yahut kafiyeye uyan yeni sözcükler...
ve kendime onlardan yeni kurallar yapmam
madem ki onlar daha kurulmadılar
ve kafamda şaklayanı bağırıyorum
bunun ben ve benim cinsimden olduğunu bilerek

ki bu yeni kuralları biz yapacağız
ve eğer yarının insanları
bugünün kurallarına gerçekten ihtiyaçları varsa
öyleyse toplanın hepiniz, savcılar
dünya bir mahkeme olarak
evet
ama yargılananları ben sizden daha iyi tanırım
ve siz onların peşinden koşmakla uğraşırken
biz ılık çalmakla uğraşırız
mahkeme salonlarını süpürürüz
süpüre süpüre
dinleye dinleye
birbirimize göz kırparak
dikkat
dikkat
sizin sıranız gecikmeyecek³

Bob Dylan'ın alçakgönüllü olan bu şiiri gururlu ve tansıklı.* Her şeyi söylüyor. Bir hoca olarak, bir yazardan çok şaşırtıcı üretici Dylan'ın bir şarkı düzenlediği gibi bir ders yapmayı başarmak istiyorum. Ve onunki gibi aniden, palyaço maskesiyle, önceden planlanmış detaylarla dolu bir sanatla, emprovize etmeden başlasın istiyorum. İntihalcinin ama aynı zamanda bir modelin, bir ustanın tersi olmak istiyorum. Uzun bir hazırlık dönemi ama ne reçete ne kural ne de yöntem olmalı. Düşünceler, ne çiftler ve ne de evlilikler. Benim de bir torbaya konulduğum takdirde bir torba sahibi olmalıyım ki içine rastladıklarımı koyayım. Yargılamak yerine, kabullenmek yerine, ayarlamak yerine, bulmak, rastlamak, çalmak. Çünkü yeniden tanımak rastlamanın tam tersidir. Yargılamak birçok kimsenin mesleğidir ve bu hoş bir meslek değildir ama birçok kişinin yazıda yaptığı budur. Hâkim olmaktansa çöpçü olmak. Yaşam boyunca yanlış yapıl-

---

³ Bob Dylan, *Écrits et Dessins* (Yazılar ve Resimler), Seghers Yayınevi.

* Mucizevi. (ç.n.)